

НАУКОВІ ТА НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ ПУБЛІКАЦІЇ ПРОФЕСОРСЬКО- ВИКЛАДАЦЬКОГО СКЛАДУ, АСПІРАНТІВ І СТУДЕНТІВ

С. Байрак – кандидат політичних наук,
доцент кафедри національної безпеки,
Волинський національний університет імені
Лесі Українки

Засади реалізації державної інформаційної політики України в умовах воєнного стану

В сучасному політичному процесі України значну роль у формуванні політичних рішень відіграють інституції громадянського суспільства та засоби масової інформації. Глобалізація інформаційних потоків дозволяє громадськості як всередині країни, так і за її межами впливати на внутрішню та зовнішню політику держави. Цей процес сприяє інформатизації суспільного життя та формуванню глобального інформаційного простору.

Громадянське суспільство, використовуючи сучасні інформаційні технології, отримує значні важелі впливу для контролю державної діяльності та впливу на політичні рішення. Це особливо виражено під час криз, коли суспільство мобілізується та залучає широкі маси громадян до вирішення проблем.

В умовах військового конфлікту, як-от у випадку російської збройної агресії проти України, інформація набуває ще більшого значення, оскільки інформаційні впливи можуть мати як позитивні, так і негативні наслідки, що залежать від ступеня гостроти конфлікту. Тому в умовах воєнного стану важливим завданням є розробка ефективної державної інформаційної політики, що регулює взаємодію між державою, громадянським суспільством та засобами масової інформації.

Стійкість соціальної системи залежить від узгодженості дій органів влади та суспільства, а також від рівня політичної культури та свідомості громадян. У воєнний час особливого значення набуває

боротьба з негативними інформаційними впливами, організація ефективної роботи системи інформаційного забезпечення під час виконання оборонних завдань. Для їх реалізації необхідна цілеспрямована та ефективна діяльність.

У контексті сучасної війни РФ проти України боротьба у сфері інформації набуває ключового значення. Сучасна війна трансформувалася і включає не лише збройне протистояння, але й війну технологій та смислів. Тому не випадково, що політичний словник останніх років поповнився такими поняттями, як «гібридна війна», «інформаційна війна», «кібервійна», «війна компроматів» тощо. Це стало можливим завдяки поєднанню результатів інформаційної революції з військовими аспектами, що призвело до формування нової сфери – військово-інформаційної [11, с. 392].

У цьому контексті, органи державної влади повинні не лише висловлювати свою позицію, але й активно забезпечувати регулювання відносин між різними суспільними силами, що діють у військово-інформаційній сфері. Така активність може включати розробку та реалізацію ефективних стратегій інформаційної безпеки, протидію дезінформації, захист кіберпростору, а також активне використання медійних ресурсів для підтримки національних інтересів.

Формування державою стратегії інформаційної політики в умовах війни потребує підходу, що ґрунтується на сучасних концепціях інформаційного суспільства. Вона передбачає комплекс ідей, принципів, цілей, методів та інструментів, які держава використовує для регулювання взаємин між громадянським суспільством і державою через свої інститути та посадових осіб. Ця система має власний потенціал влади та впливу на суспільні процеси.

Однією з основних завдань держави є розробка ефективної нормативно-правової бази, що відповідає б сучасним соціальним умовам. Ця база має встановлювати основні принципи та механізми регулювання інформаційної політики, структурувати взаємодію влади з державними та недержавними ЗМІ, оскільки переважна частина засобів масової інформації та комунікації є складовою частиною громадянського суспільства.

Центральним принципом такої інформаційної стратегії повинно бути забезпечення доступу до інформації, при цьому одночасно необхідно захищати державні інтереси від можливих зловживань з боку

приватних мас-медіа. Це передбачає розробку та впровадження законодавчих механізмів, які забезпечували б баланс між свободою висловлення та потребою захисту інтересів держави та суспільства.

З теоретичного погляду, інформаційна політика є системою заходів, спрямованих на використання ресурсів публічної влади для вирішення ключових проблем у розвитку інформаційної сфери. Це означає, що державна інформаційна політика має бути спрямована на створення умов для всебічного розвитку суспільства, включно формування єдиного інформаційного простору та інтеграцію в світовий інформаційний контекст. Крім того, вона повинна забезпечувати інформаційну безпеку особистості, суспільства та держави.

Інформаційна політика була і залишається є важливим інструментом забезпечення безпеки на різних рівнях: особистому, суспільному, державному та міжнародному. Це стосується як авторитарних режимів, так і демократичних держав.

У умовах воєнного стану особлива увага має бути приділена збалансованості між інтересами суспільства, забезпеченням доступу до об'єктивної та своєчасної інформації, а також дотриманню вимог щодо секретності та безпеки держави. Важливим завданням інформаційної політики також є підтримка Збройних Сил України, добровольчих формувань у їхніх діях проти ворога. Це передбачає управління інформацією, яке забезпечує необхідний рівень об'єктивності, водночас із збереженням необхідної конфіденційності [11, с. 392–293].

Влада має виразну комунікативно-інформаційну природу, оскільки ефективне управління суспільними процесами залежить від доступності та обробки різноманітних джерел інформації. Ці джерела відображають соціальні потреби, інтереси та думки різних учасників соціально-політичного процесу, що сприяє підвищенню ефективності державної політики та сприяє взаємодії між державними органами та суспільством.

У демократичній державі ЗМІ набувають певного рівня автономності, виконуючи функцію каналів зворотного зв'язку у взаємодії влади та суспільства. Інформаційна сфера функціонує як саморегулююча система, де одним із основних завдань демократичної держави є створення умов щодо нівелювання фінансового або політичного тиску на засоби масової інформації.

Взаємовідносини між ЗМІ та державою є показником характеру суспільних відносин і політичної обстановки в державі. Вони відображають рівень свободи слова, ступінь відкритості та прозорості влади, що об'єднується поняттям «транспарентність».

Державна інформаційна політика в умовах воєнного стану визначається як комплекс заходів, що реалізуються державою у взаємодії з інститутами громадянського суспільства. Основною метою такої політики є регулювання інформаційних процесів та сприяння формуванню й розвитку інформаційного суспільства на принципах, які відповідають національним інтересам держави, зокрема у сфері оборони. У цьому контексті, серед основних завдань визначають такі:

- захист прав та інтересів людини – підтримання та захист основних прав і свобод людини, включаючи право на доступ до інформації та свободу вираження поглядів;

- збереження моральних цінностей – зусилля, спрямовані на те, щоб інформація, яка розповсюджується, відповідає моральним та етичним нормам;

- гарантування інформаційної безпеки – захист інформаційного простору від дезінформації, пропаганди та інших загроз, які можуть підривати національну безпеку та стабільність;

- формування національного інформаційного простору – створення ефективної системи інформаційних каналів, які підтримують та посилюють національну ідентичність та культуру [9, с. 63].

В умовах воєнного стану ці завдання стають особливо важливими, оскільки інформаційна політика здатна впливати на моральний дух суспільства, сприяти єдності та співпраці всередині держави, організувати міжнародну підтримку.

У воєнних конфліктах інформаційна політика агресора часто спрямована на спотворення реальності – створення враження нестабільності та погіршення соціально-економічної обстановки. Це може сприяти активізації деструктивних політико-ідеологічних факторів, що становлять загрозу для національних цінностей, ідеалів та традицій. Такі дії можуть підривати структури соціалізації особистості та створювати ризики для безпеки життєдіяльності людини, суспільства та держави.

Надзвичайно важливо, щоб держава реалізувала свідому та відповідальну інформаційну політику, спрямовану на захист національних

інтересів та підтримку стабільності та спокою серед населення. Це передбачає надання об'єктивної та своєчасної інформації, здійснення контролю над дезінформацією, а також зміцнення національного медіапростору шляхом ефективної протидії інформаційним атакам.

У контексті війни з російським агресором формування державної інформаційної політики в Україні регулюється низкою нормативно-правових актів. Так Закон України «Про доступ до публічної інформації» забезпечує принципи оприлюднення та поширення інформації в онлайн-просторі та друкованих ЗМІ, а також регулює права користувачів на активний і пасивний доступ до інформації. Він сприяє прозорості державного управління та доступності інформації для громадян [4].

Законом України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» встановлено правові та організаційні основи для захисту інтересів громадянина, людини, суспільства та держави в кіберпросторі. Закон конкретизує основні напрями, цілі та принципи державної політики у сфері кібербезпеки [7].

Законом України «Про боротьбу з тероризмом» визначено правові межі боротьби з терористичними загрозами, що включають обмеження щодо поширення інформації, яка може пропагувати або виправдовувати тероризм. Закон також забороняє поширення інформації, що містить заклики до опору антитерористичним операціям [2].

Кожен із цих нормативно-правових актів відіграє ключову роль у формуванні ефективної інформаційної політики, що враховує потреби захисту національної безпеки держави, забезпечення свободи інформації та гарантування кібербезпеки. В умовах воєнного стану ці аспекти стають ще більш актуальними через потенційні загрози інформаційних впливів та кібератак, які можуть серйозно підірвати національну безпеку та стабільність держави.

У відповідь на військову агресію РФ в Україні одним із ключових рішень став Указ Президента України від 24 лютого 2022 р. № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні», яким закладено основу для подальших дій і у сфері державної політики в інформаційній сфері [3].

Згідно з Указом Президента «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 18 березня 2022 р. «Щодо реалізації єдиної інформаційної політики в умовах воєнного стану», визначено, що реалізація єдиної інформаційної політики стає пріоритетним завданням національної безпеки в умовах воєнного стану [8].

Наказ Головнокомандувача Збройних Сил України від 3 березня 2022 р. № 73 має велике значення для забезпечення ефективної взаємодії між ЗСУ, іншими складовими силами оборони та медіа під час воєнного стану. Цей документ визначає алгоритм роботи з акредитованими представниками засобів масової інформації та визначає інформацію, яка є конфіденційною та не може бути розголошена з огляду на національну безпеку.

Основні засади, визначені в наказі, включають: заборону на поширення інформації, яка може вказувати на найменування військових частин, їх географічні координати, чисельність особового складу, кількість та місцезнаходження озброєння, бойової техніки та інших ресурсів; обмеження щодо інформації про військові операції; заборону на розголошення даних про проведені або плановані військові дії, а також про тактику, методи та форми дій військових частин [6].

Закон України «Про медіа», прийнятий 13 грудня 2022 р. 2849-ІХ, став значним кроком у створенні правових основ державної інформаційної політики під час війни. Цей закон спрямовано на забезпечення права на свободу вираження думок і отримання об'єктивної, відповідної та своєчасної інформації. Він підкреслює важливість розмаїття поглядів, вільного розповсюдження інформації, захисту національних інтересів України та прав користувачів медіасервісів. Закон також регулює медіа сферу на основі прозорості, справедливості та об'єктивності. Серед серйозних порушень інформаційного законодавства, закон визначає поширення інформації, що фальсифікує характер збройної агресії російської держави проти України, спотворюючи її як внутрішній чи громадянський конфлікт. До цієї категорії також віднесено інформацію, яка може призвести до розпалювання ненависті чи закликів до насильства, зміни конституційного ладу або порушення територіальної цілісності України [5].

На сьогоднішній день, нормативно-правова база ще не охоплює таку важливу сферу в діяльності медіа, як «журналістські розслідування» [10]. Це особливо важливо, враховуючи, що деякі ЗМІ періодично публікують матеріали, що стосуються можливих порушень прав і свобод громадян, корупційних діянь, а також висловлюють припущення та підозри щодо діяльності певних державних службовців. У контексті війни та інформаційної боротьби з агресором, це питання набуває особливої гостроти. Термін «розслідування» в цьому контексті

означає глибоке дослідження, аналіз фактів і подій, що передбачає визначення обставин, пов'язаних з конкретними подіями або діями.

У процесі журналістського розслідування, головним принципом для журналіста є створення гласності та формування відповідної громадської думки щодо розслідуваних суспільних явищ. Цей підхід має на меті не лише інформувати громадськість, але й запобігти подібним подіям у майбутньому. Журналіст, який займається розслідуванням, використовує різноманітні літературно-публіцистичні засоби та стилістичні прийоми, спрямовані на активізацію розумової енергії та вплив на емоції аудиторії. Метою такого підходу є викликати у людей відповідну реакцію на події, про які йдеться в розслідуванні. Особливий акцент у такій роботі робиться на глибокому аналізі подій, висвітленні їхніх прихованих аспектів, та залученні уваги громадськості до важливих суспільних проблем [1].

У контексті війни, питання правомірності публічного оприлюднення результатів журналістських розслідувань та їх обговорення стає особливо гострим. З одного боку, існує необхідність у забезпеченні свободи слова та інформаційної прозорості, а з іншого – ризик конфлікту інтересів між державними органами та ЗМІ, що може призвести до антагонізму.

В умовах воєнного стану, де інформація може мати стратегічне значення, важливо зважати на можливий деструктивний вплив публікацій на соціальні процеси, стабільність суспільства та психологічний стан громадян. Публічне обговорення сенситивних даних може ускладнити ситуацію, викликати соціальну напруженість або навіть загрожувати національній безпеці.

Таким чином, в умовах війни необхідно знаходити баланс між правом на інформацію та необхідністю забезпечення національної безпеки та стабільності суспільства. Рішення про публікацію результатів розслідування має враховувати ці фактори, а також потенційний вплив інформації на широку громадськість [11, с. 394].

Тривалий процес реформування соціально-політичних відносин в Україні виставив перед вченими, політиками та державними діячами завдання створити ефективну державну інформаційну політику. Така політика є важливим інструментом для регулювання взаємодії між усіма компонентами суспільно-політичної системи, включаючи державу, громадянське суспільство та медіа. Ефективність цієї політики

залежить від політичної культури, зрілості політичної свідомості суспільства та адекватності політичної ідеології суспільно-політичним процесам.

Російсько-українська війна прискорила та загострила необхідність формування такої політики, особливо в умовах кризи. Інформаційна політика в воєнний час включає комплекс заходів нормативно-правового, організаційного, контрольного характеру, спрямованих на дотримання принципів свободи діяльності в сфері медіа та забезпечення балансу інтересів суспільства та держави в контексті протидії збройній агресії.

Підвищення достовірності та надійності інформації, ефективне використання інформаційних ресурсів, як зовнішніх, так і внутрішніх інформаційних каналів, може суттєво покращити якість управлінських рішень влади, підсилити стійкість політичної та військової систем та сприяти стабільності соціально-політичного розвитку в надзвичайних умовах, що, в свою чергу, може позитивно вплинути на шанси України досягнути перемоги.

Список використаних джерел

1. Нікітіна Н. Специфіка журналістського розслідування: основи жанру й методу. URL: <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=2326/> (дата звернення: 05.05.2024).
2. Про боротьбу з тероризмом: Закон України від 20 березня 2003 р. № 638-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/638-15> (дата звернення: 18.10.2024).
3. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24 лютого 2022 р. № 64/2022 URL: <http://surl.li/uect1> (дата звернення: 05.05.2024).
4. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13 січня 2011 р. № 2657-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17> (дата звернення: 20.04.2024).
5. Про медіа: Закон України від 13 грудня 2022 року № 2849-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20#Text/> (дата звернення: 15.04.2024).
6. Про організацію взаємодії між Збройними Силами України, іншими складовими сил оборони та представниками засобів масової інформації на час дії правового режиму воєнного стану: Наказ Головнокомандувача Збройних Сил України від 3 березня 2022 р. № 73. URL: <http://surl.li/ocymr> (дата звернення: 01.05.2024).

7. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України: Закон України від 9 травня 2018 р. № 2163-VIII. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19/> (дата звернення: 05.04.2024).
8. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 18 березня 2022 р. «Щодо реалізації єдиної інформаційної політики в умовах воєнного стану»: Указ Президента України URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1522022-41761> (дата звернення: 05.05.2024).
9. Пунда О., Добрянська О., Новицька Н. Принципи інформаційної політики в умовах війни та їх нормативно-правове закріплення. *Екологічне право*. 2022. № 1–2. С. 60–65.
10. Сущенко В. Журналістське розслідування правопорушень: загальна характеристика та поняття з точки зору правознавства. URL: <http://surl.li/uestq> (дата звернення: 15.04.2024).
11. Терещенко В. Особливості державної інформаційної політики в умовах війни. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 2. С 391–295.

М. Баранівська – аспірантка Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України

Наративна семіотика як метод дослідження політичного популістського дискурсу

Актуальність дослідження популістського дискурсу зумовлюється передусім необхідністю запобігання негативним впливам популізму на розвиток суспільно-політичних процесів. У цьому контексті пошук ефективного дослідницького інструментарію набуває особливої ваги не лише в теоретичному, але й у практичному вимірі.

Дослідження певного виду політичного дискурсу, зокрема і популістського, спонукає до вибору методу дослідження як засобу досягнення поставленої мети. Характерною особливістю популістської риторики є наявність наративної структури, тому в контексті дослідження популістського дискурсу результативним, на нашу думку, може бути метод наративної семіотики, адже використання цього методу передбачає наявність обов'язкової умови – присутності в текстах наративних компонентів.